

Kiss Gy. Csaba

irodalom- és művelődéstörténész (Budapest, 1945. április 2.)

Hetven felé ballagva a tanulóidő jut először eszembe. Hány embernek kellett „közreműködni” abban, hogy tizenhét iskolás év után dolgozni kezdekhettem első munkahelyemen! Első generációs alsó középosztály volt az indító közeg, ahol a tudás, a kultúra értéknek számított. Az „amit megtanulsz, nem vehetik el tőled” bölcsességével. Földrajzilag a budai Szentimre város polgári világa. Olyan iskolákba jártam, ahol a tanítók, tanárok jó része még a háború előtt

szerezte képesítését. Az ötvenes években szinte tapintani lehetett itt az ellenállás szellemét. A hatodik osztályban Pencz tanár úr kérésére az ő óráján a hetesnek a kis Lenin-szobrot a tanári asztalról az ablakba kellett tennie. Az igazi történelemmel való első találkozás emlékét évtizedekig a Gellért téri szovjet obeliszk tetejére a csillag helyébe kitűzött magyar zászló jelentette számomra. A József Attila Gimnázium pedig a nehéz években is meg tudta őrizni függetlenségét, minőségigényét. Osztályfőnökünk, Palotás János történelemtanítása, vonzó egyénisége mindannyiunkon rajta hagyta a nyomát. Az iskolai könyvtár négy évig olthatta mérhetetlen olvasási szomjamat. Világirodalom és magyar történelem, 1962-ban végigolvastam visszafelé a Nagyvilág minden számát.

1964-ben az első lengyelországi autóstoppos utazás volt fiatal éveim sorsfordító találkozása. A szabadabb levegő élménye. A felejtés országából érkezve rá kellett döbennem, hogy múltunktól nem lehet megszabadulni, a lengyel fiúknak újra és újra a forradalomról kellett mesélni. Kerestem a szellemi kalandokat, rendszerint arra voltam kíváncsi, amire éppen nem volt szükség magyar-német szakos tanulmányaimban. A francia egzisztencializmus klasszikusaitól a szociológiáig. Elkértem barátaimtól a lengyel középiskolás tankönyveket, mit kell tudni a lengyel irodalomról és történelemről. A gondolkodók közül különösen az eretnekekre voltam kíváncsi. A hivatalos ideológiától eltérő utak csábítottak. A magyar irodalomban is a kánonból kimaradtak iránt vonzódtam. Taszított a kádárizmus polgárosodó világa, kavargott bennem az előző nemzedékekkel szemben álló lázadó indulat és az elementáris szabadságvágy. Az egyetlen nem találtam igazi mentorra. A tőlünk macskaugrásnyira lévő Eötvös-kollégiumban megismert barátok nyújtották azt a szellemi közeget, amelyben otthon éreztem magam. 1967 tavaszán a Nagyváradon, Kolozsváron, Brassóban töltött nyolc nap új távlatot nyitott nekem, csakúgy mint hónapokkal azután Németh László esszéi. Úgy éreztem, végre találtam iránytűfélét, amely segít eligazodni. A lengyel irány, gondoltam, Csehszlovákia is felé mutat, a határon túli magyar irodalmakról tartott Eötvös-kollégiumi szemináriumon így választottam témát. 1968 áprilisában a Pozsonyban töltött hét Közép-Európa fölfedezését jelentette, nemzetekkel, kisebbségekkel magyarokkal, a demokrácia és

nemzeti függetlenség reménységével. Augusztus 21. után pedig egyértelművé vált, hogy a sutba kell dobni a „rendszer” megreformálhatóságával kapcsolatos minden illúziót.

A hetvenes években újabb vándorutak korszaka következett életemben. Nyelvtanulás, olvasás, további „készülődés”. Nyári egyetemem voltam Lengyelországban, módszeresen tanulmányoztam a lengyel irodalmat. Első munkahelyemen egy magyarra fordított lengyel szöveg kontrollszerkesztésével tanulhattam a kiadói munkának ezt a fázisát. Első könyvismertetéseim, kritikáim is magyar–lengyel témákról jelentek meg. Amikor pályázni lehetett nyári egyetemre a következő évben, jelentkeztem a pozsonyi Studia Academica Slovaca-ra. Előtte megtanultam vagy 26 leckét kívülről egy szlovákiai magyaroknak készített nyelvkönyvből, így mehettem középfokú csoportba. Az Írószövetségnek bő kerete volt fiatal irodalmárok utaztatására az ún. szocialista országokba. Lehettem egy hónapig Varsóban, később pedig Szlovákiában (keresztül-kasul, Alsókubintól Selmecebányán át Rimaszombatig).

Fölvettek aspiránsnak magyar–lengyel összehasonlító irodalomtörténeti témából, 1976-ban közel nyolc hónapot tölthettem Lengyelországban. Két dolog érdekelt igazán: a történelem az irodalomban, továbbá a közép-európai párhuzamok: a nemzeti kultúra kódjainak hasonlóságai és különbségei. A politikai gondolkodás lengyel iskolájába jártam, hogy mi történik nálunk, azt hajlamos voltam lengyel fénytörésben látni. 1978 októbere (két hét Varsó, a szállodai tévén nézhettem II. János Pál beiktatását) után lett egyértelmű számomra, hogy ennek a „rendszernek” – megérem-e, nem biztos – egyszer vége lesz. Adatott még egy emlékezetes úti kaland: 1983-ban a jugoszláviai nyári egyetem, amikor – mindenekelőtt Zarában – a horvát nyelv erdeibe jártam kirándulni.

A vándorlás egyik formája nekem a közvetítés, irodalmak, kultúrák között, szervezés, kapcsolatok ápolása. Folyóiratszámok, tanulmánykötetek, irodalomtörténeti rendezvények, könyvek. A romantikus elképzelés, hogy a szomszéd nemzetek majd jobban megismerik és megértik egymást. Ezt szolgálta a vándortanárság is. A néhány politikai nyüzsgéssel töltött esztendő inkább különös szünetnek látszik az idő múltával. Hogy reméltem az újjászülető Közép-Európa magára találását! Most pedig némi csalódással tekintek az elmúlt negyed századra. Ám a tanárság reményeim szerint képes valamennyire hidakat építeni a jövőnek. Miskolcon próbáltam először 1994-től, folytattam a következő évtől Budapesten az ELTE művelődéstörténeti tanszékén, azután nagy közép-európai kört tettem. Zágráb volt az első állomás, utána Nyitra következett, majd Prága. Magyar kultúráról és történelemről beszélni a szomszéd népek lányainak-fiainak, igazi hivatás. Örülök, hogy ezt tehetem most Varsóban.

Makray Katalin

tornász (Vasvár, 1945. április 5.)

– Vasvár – mi bukkan föl a szó hallatán az emlékezetében?

– Egy kicsit bonyolult a történet, mert tulajdonképpen a születésem városa, a háborús évek utáni első napon, magyarán április 5-én. Sokak számára már feledésbe merült, hogy ez milyen korszakhoz kötődő dátuma a magyar nemzetnek, de nekem az életet jelentette, s azt a körülményt, hogy tulajdonképpen semmi közöm nem volt Vasvárhoz, egészen 2011-ig, amikor a város felvette velem a kapcsolatot, így díszpolgára is lettem. Ami nemcsak címet jelentett, hiszen teljes szívből szeretem Vasvárt. Nagyon szép kisváros, ahol nagyon jók és kedvesek az emberek. Az elmúlt években szoros barátságba kerültem a vasváriakkal.

– Olykor arra fogok törekedni, hogy játékoságot vigyek a beszélgetésbe, asszociációkra sarkalljam. „Vas” és „vár” – a két szó így együtt nemde valamilyen formában egyfajta tartásbeli vasszilárdságot is sugall...

– Valószínűleg nem véletlen volt, hogy épp ebben a városban születtem meg, hiszen a szüleim Szombathelyről menekültek a bombázásoktól való félelmükben. A nagyapám szekéren menekített bennünket, és akkor az édesanyám már a szülés előtti utolsó órákban volt. Elindultunk valamerre, és épp Vasváron kötöttünk ki. Ezért az én életemnek ez a „vas” szó valóban

meghatározó momentum. Nekem nem is egyfajta keménységet, inkább állhatatosságot jelent.

– Se ilyen, se olyan, vagyis felemás – amikor ezt hallja, mire gondol?

– Nem szeretem a felemást, nem szeretem azt, ami „se ilyen, se olyan”. Főleg fiatal koromban nem szerettem. Nekem általában minden fekete és fehér volt; persze azóta

már sokkal árnyaltabban gondolkodom. A fiatalkori igazságérzet és az egyfajta úton járás „kényszere” egyértelművé tette azt, hogy választanom kell: vagy fekete, vagy fehér. Ma már tudom, hogy mindennek több olvasata van, ezáltal én is sokkal elfogadóbb és megértőbb vagyok.

A felemás korlát egy eszköz volt az én életemben, amely kitörést adott. Nagyban meghatározta az életemet, nem is csak mint sportolóét, hiszen ennek köszönhetően ismertem meg életem párját is, ebből adódóan lett családom. Szóval igen erős a kapcsolatom vele.

– Ön igazi gondolatolvasó, hiszen erre akartam kicsit rávezetni: korlát. Függetlenül attól, hogy persze felemás és persze tornász, játszott-e szerepet valaha az életében a korlátok között élés, a küzdelem?

– Ha ezeket az út mentén levő jelzőoszlopoknak hívjuk, akkor elmondhatom, hogy az én életemben sosem voltak korlátok. A korlátok között élés

egyrésről biztonságot, másfelől az útról letérés lehetetlenségét jelenti. Nekem a korlát abszolút pozitív szerepű az életemben. Soha nem láttam akadálnak sem sportolóként, sem magánemberként, hiszen mindig is a saját utamat jártam, illetve azok között az útmutató „cölöpök” között, melyeket a szüleim és a nevelőim helyeztek el az én utamon. A saját gyermekeimet is mindig így neveltem, hogy legyen egy saját útjuk, de ezen az úton mindig ott vannak ezek a cölöpök, melyekbe mindig bele lehet kapaszkodni, ha az ember olykor elbizonytalanodik. Ilyen szempontból nekem a korlát jelentése is pozitív.

– *Kiejtett egy kulcsszót, amely belőlem előhoz egy másikat. Konkrétan arra gondolok, hogy a lányait említette: a híres tévétorna a három lányával, három gráciával. Máiig nem halványul az emberek emlékezetében, hogy volt ilyen. Hogyan élte meg?*

– Ez volt a játék a mi életünkben. Amikor még csak egy csatorna létezett a Magyar Televízióban, az emberek minden este bennünket néztek. Mindenképp játékos és szórakoztató volt ez, hiszen a gyerekek olykor bukácsoltak, ügyetlenkedtek, mégis volt egy másfajta üzenete ennek a műsornak: sportoljunk, álljunk fel abból a bizonyos karosszékből!

– *Úgy tudom, az aerobik sportágnak is meghonosítója volt Magyarországon.*

– Az aerobik nekem már egy másik út volt a torna után. Egy lehetőség, valami új, hiszen ez egy olyan sportág, amely gimnasztikai alapokra épül. A semmiből kellett valami újat teremteni Magyarországon, akár mint szabadidősportot, akár mint versenysportágat. Ez nagyon nagy öröm, hiszen jó látni, hogy a mai napig működik és egyre népszerűbb. Sok-

kal jobban, mint ahogy elkezdtük, és nagyon jó érzés, hogy én ennek valamikor a kezdeményezői között lehettem.

– *Az eddigi beszélgetés során is éreztem egy egyensúlyi helyzetet, de most egy másfajta egyensúlyra gondolok, amit igazán csak ön tud megmagyarázni: öt hölgy és öt férfiú – élete utóbbi 48 esztendejének ez az önt körülvevő aránya.*

– Én ezt még így, ebben a formában soha nem gondoltam végig, de igaza van, valóban van három lányom és két lányunokám, négy fiú és a férjem. Azért nincs mindig egyensúly, mert általában mi, lányok vagyunk többen, hiszen a két nagylányom és az egyik lányunokám itthon, körülötünk vannak, ez így szokott lenni a hétköznapokban. Érdekes, hogy felvetette az egyensúly szót, hiszen a tornasportban az egyensúly nagyon meghatározó. Nekem a gerenda mint tornaszer nem nagyon ment, így mindig akkor voltam a legboldogabb, amikor vége volt, és nem rontottam el a gyakorlatot, hiszen elég magasra nőttem, így a súlypontom is eléggé magasán volt. Ezért aztán nem voltam túl jó egyensúlyozó. Szerencsémre a családon belüli egyensúlyozás nem annyira nehéz és veszélyes, mint annak idején a gerendán volt.

– *Végezetül: van-e az életében egy vezérmotívum, ars poetica, valami olyan elv, amelyet állandóan követni szeret?*

– Soha nem gondolkodtam jelmondatokban. Mindig azt az aktuális mondatot követem, amely valamelyest meghatározta az életemet. Akkor a magamévá tettem, de utána el is felejtettem. Pár évvel ezelőtt viszont más is rákérdezett, ezért úgy gondoltam, hogy most már épp itt van az ideje annak, hogy válasszak egyet. Ha

nem is szó szerint idézem, de azért nagyon fontosnak érzem Arany János nagyszerű gondolatát: „Legnagyobb cél pedig, itt, e földi létben, Ember lenni mindég, minden körülményben.” Ez nagyon egyszerűen hangzik, de ha valaki belegondol, ennek a gondolatnak igen nagy súlya van. Embernek maradni akkor, amikor nem látja senki, amikor fontos, hogy megadjuk a másoknak a tiszteletet, amikor a legkiszolgáltatottabbak vagy legharagosabbak lehetnénk, amikor tele van a szívünk fájdalommal, akkor is embernek kell maradni, és mindenkire csak tisztelettel szabad tekinteni.

– Szeretne-e még valamit hozzátenni az eddigiekhez?

– Talán még csak annyit, hogy nagy öröm számomra ez a felkérés, már csak azért is, mert sikerült más szemszögből megközelíteni bizonyos dolgokat. Ezek nem olyan kérdések voltak, amelyeket eddig bárki valaha is feltett nekem. Ezért különleges élmény volt.

Schmitt lakrany kabe

(Szondi György interjúja)

Sárváry Katalin

textilművész (Rábapatona, 1945. április 5.)

Elgondolkodtató, öröm és kicsit szomorú is, hogy lassan 70 év telt el.

A számadás ideje, hogyan gazdálkodtam e térben az idővel, az energiával, képességekkel, lehetőségekkel.

10×7 év – honnan, hova, hogyan?

Nagyon izgalmas gyermekkorom volt Szentpálpusztán. Szentpálpuszta egy káptalani birtok volt, ahol édesapám 1945-ig gazdatiszt volt, mostani fogalmaink szerint agrónómus. Utána nem könnyű évek jöttek.

Anyatársadalomban nőttünk fel. Apámat ideoda dobálta szakmája és a „jóakarát”, csak hétvégeken jöhetett haza, mindig más-más állami gazdaságban használták szakmai tudását. Alig

vártuk, hogy találkozzunk, hallgattuk humoros történeteit a „nagyvilágból”, és hallgattunk, tudtuk a dolgunkat; a beszoigáltatások, a szegénység évei voltak.

Két anyám volt: Édesanyám, és mellette Mami, aki vállalta a családban maradáást, segítséget a megváltozott körülmények között is, olyan szeretettel és odafigyeléssel, amit most is érzek. Hítben, szeretetben növekedtem, ipe-redtem. Mi, gyerekek nagyon figyeltünk, és éltünk a természet adta lehetőségekkel. Szabadok voltunk és kíváncsiak. A megismerés, a felfedezés vágya hajtott, az egész határ, ameddig a szem ellát, a miénk volt, meg még azon túl, az Óperenciás-tengeren is túl! Szárnyalt a fantáziám. Az első négy osztályt osztatlan iskolában végeztem, jó tanítónk volt, példaképünk odafigyelésből,

emberségből. A leglassúbb gyerek is megtanult a negyedik osztály végére írni-olvasni és számolni. Az ötödik osztályt már Győrben folytattam, minden reggel fél hatkor ébresztés, két és fél kilométer gyaloglás Győrszemere vasútállomásra az időjárástól függetlenül, „ingáztunk”. Új környezetben találtam magam, érdekes emberek között; aztán jött '56, a vonatokon csüngő, menekülő családokkal, emberekkel. Sokkolt a látvány. Lassan a boldog gyerekkor véget ért, önállónak kellett lenni. '58-ban Győrbe költöztünk, minden megváltozott. Érzékeny, álmodozó voltam, szenvedélyesen szerettem rajzolni, festeni, elkezdtem rajzszaakkörbe járni. Azután: művészeti iskola vagy szakma? Győrben a Rejtő Sándor Fonó- és Szövőipari Technikum technikus végzettséget ad, talán ez az út. Bekerültem, kitűnő iskola volt. 1964-ben érettségiztem. A textil megismerésének fontos állomása ez, az elemi szálaktól a fonalgártáson, a szövet-szerkezeteken, anyagismereten, textilkikészítésen keresztül.

1965-ben felvettek a Magyar Iparművészeti Főiskolára, a textil tanszék hallgatója lettem. Az álom valósággá vált! Széles látókörű tanárok, professzorok tanítottak. Minden lehetőséget, tudást próbáltam kiaknázni. Építészeti kirándulásokkal lehetőség nyílt az ország kincseinek megismerésére, művésztelepekkel, Szeged, Svájc, Németország, tágult a látóhatár.

1969-ben diplomáztam ruházati formatervező szakon. Tele energiával, alig vártam, hogy dolgozhassak.

1970-ben elhelyezkedtem a Magyar Divatintézetben tervezőként, de az albérletre és a megélhetésre szűkösen futotta a keresetből, kénytelen voltam megpályázni a Jelmezkészítő és Kölcsönző Vállalat jelmeztervezői állását. 1977-ig jelmeztervezőként dolgoztam itt. 1970-ben, szinte azonnal, a margitszigeti Nagyszállóban nagy sikerű önálló divatbemutatóval mutatkoztam be. Divatbemutatók show-műsorához terveztem jelmezeket, néptáncsoportoknak viseleteket, kortörténeti és menyasszonyi ruhákat. Könyvtárakban, múzeumokban kutattam a feladatokhoz szükséges anyagok után, vidéken ládafiákban gyűjtöttem viseleteket, a népi kultúra kincseit. 1977-től pár évig önállóként készítettem öltözekekollekciókat. Az értékteremtés lebegett a szemem előtt. Az öltözekektervezés középpontjában mindig az ember áll. A test és a lélek megismerése, arányok, önismeret, életmód, önkifejezés, mozgás, változás, mindez különböző minőségű anyagokkal, formákkal, mintákkal, színekkel, felülettel.

Öltözekeim egyszerű szabásúak, a textil tulajdonságára, dekorativitására, a mozgás szabadságára épülnek. Keresem a divat forgatagán keresztül létező állandó esszenciát, mely idő és határok nélküli.

1981-ben meghívtak a Képző- és Iparművészeti Szakközépiskolába a bőrműves szakra tanárnak. Az életem megváltozott, az alkotómunka mellé a tanítás felelőssége társult.

1979-ben a Képző- és Iparművészek Szövetségének tagja lettem. 1985-ben a Műcsarnok Dorottya utcai kiállítótermében önálló kiállításon mutatkoztam be: „az öltözekek lehet kiállítási tárgy, és a művészi közlés eszköze”.

1986-ban a Képző- és Iparművészek Szövetsége textil szakosztálya vezetőjének választottak. 1988-ban meghívtak a Magyar Iparművészeti Főiskola Tervezőképző Intézetébe ruhatervezést tanítani. Részt vettem a mesterképzésben.

1986-tól 1992-ig az Iparművészeti Főiskola hallgatóit bekapcsoltam az Air France és a francia kulturális minisztérium, valamint a Yomiuri Shinbun japán

cég által a fiatal divattervezők számára kiírt nemzetközi pályázatba. A pályázat szervezését vállaltam több éven át, és meghívott zsűritagként részt vettem Párizsban a nemzetközi döntőben. 1989-ben önálló kiállítással mutatkoztam be a Barbican Cultural Centerben Londonban, a Britain Salutes Hungary kulturális rendezvényen.

1990-ben Munkácsy-díjat kaptam. 1993-ban a Római Magyar Akadémia ösztöndíját nyertem el, melynek élményeit munkámban, a kiállításokon és az oktatásban egyaránt hasznosítani tudtam. 1997-ben habilitáltam, és a székesfehérvári Csók István Képtárban gyűjteményes kiállításom nyílt a születésnapomon, textilképekkel, ruhák és zászlók az elmúlt tíz év anyagából, mely utóbbiak (húsz zászló) önkormányzati tulajdonban vannak az ország különböző pontjain.

Szeretem a textil sokszínű anyagát, mely lehet lágy, de az acél keménységével is vetekedhet, egyszerűségét, alakíthatóságának gazdagságát, talán maradandóságát, a kalandokat és izgalmas lehetőségeket, melyek a munka során új felfedezésekre ösztönöznek, ezeket másokkal megosztani öröm számomra.

A prágai Magyar Kulturális Központban kiállítást és divatbemutatót rendeztem, Vilniusban hallgatókkal közösen az Armada alternatív nemzetközi divatbemutatón vettem részt.

1999-ben oktatási tevékenységem elismeréseként Széchenyi professzori ösztöndíjat kaptam, bekapcsolódtam a doktori képzésbe. Külön öröm volt számomra, hogy 2002-ben a St. Étienne-i Nemzetközi Design Biennálén a hallgatóim munkáiból összeállított divatbemutató anyaga elnyerte a biennálé fődíját. 2000–2006 között a Kozma Lajos kézműves iparművészeti ösztöndíj kurátora voltam.

Alkotói tevékenységem mellett mindig fontosnak tartottam, hogy szakmai tudásomat megosszam a fiatalabb generációkkal, hazai és nemzetközi kiállításokat, bemutatókat szerveztem számukra.

Néhány példa: 2000-ben a Budapesti Tavasz Fesztivál eseményeként *A Vízöntő kora* címmel látványra épülő kreatív öltözékek tervezésére és megvalósítására pályázatot szerveztem. 2000 júniusában a Gellért Szállóban a napkirály udvarának hangulatát idéző látványos jelmezeket terveztettem hallgatóimmal, megvalósulásukat a Maison de la France támogatta. 2001 szeptemberében az Eurotextil Kft. felkérésére pályázatot írtunk ki *A Moulin Rouge a divatban* címmel a századfordulós Párizs művészetének, a mulatók frivol világának inspirációjára. 2003 októberében a milánói Moda Vende szakmai kiállításon való részvételre három hallgatóm diplomamunkáját hívták meg. 2007-ben *I love you Budapest* címmel közös divatbemutató volt a MOME textil tanszéke hallgatóinak és a bukaresti Nemzeti Művészeti Egyetem hallgatóinak munkáiból Bukarestben. 2010-ben *20 éves a Maison de la France*, francia kultúra ihlette divatshow-t szerveztem a textil tanszék hallgatóinak a Hotel Sofitelben.

A Nagytétényi Kastélymúzeum parkjában 2007 és 2011 között nagy sikerű táncos divatperformanszokat szerveztem hallgatóink munkáival: 2007-ben *Tébolymenüett* címmel a barokk kert humoros feldolgozásával, 2008-ban *Art-csin* címmel Archimboldo és a reneszánsz jegyében, 2009-ben *Flora és Priaposz* címmel a termékenységét ünnepeelve, 2010-ben *BarokkKór* a pompa és a dekadencia jegyében, 2011-ben *Rekokó* címmel a felfedezések kora megjelenítésével.

Munkásságom fontos része volt az alkotás és a tanítás, számos előadás-hoz, filmhez terveztem jelmezeket (pl. színház: *Caligula*, *Scapin furfangjai*, Pécsi Nemzeti Színház; *Antonius és Cleopátra*, Debreceni Csokonai Színház; *Álompalinta*, Thália Színház; *Pygmalion*, Nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház; Markó Iván: *Tánc az életért*, Kongresszusi Központ – film: *Szerelem bolondjai*, *Rettenetes szülők*, *Fabuland*, *Akár tetszik, akár nem*, *Irány Kalifornia*).

Történelmi változások korában élünk. Színes eseményekben dús volt az életem eddigi szakasza. A nap 24 órájában képes voltam dolgozni, mert azt csinálhattam, amire mindig vágytam, az alkotásra, a létrehozás örömeire és ennek megosztására másokkal. Ez egy szerelem, mely nem ismer lehetetlent, de mindig szakítottam időt játéokra, kirándulásra, utazásra, baráti tűzrakásra, bodzapartira, ünnepekre. Hogy ezt a szabad kreatív életet élhessem nagyon sok családi és baráti segítséget kaptam. Köszönöm az égi és földi támogatást!

Sándor Kabele

Tátrai Zsuzsanna

néprajzkutató (Budapest, 1945. április 8.)

Mit jelent a visszatekintés? Számadást arról, mit tettem, mennyi marad meg belőle arra a bizonyos előre nem ismerhető utókorra.

Nem biztos, hogy jókor, de jó helyre születtem. Apám Tátrai Vilmos hegedűművész volt, a XX. századi magyar zeneélet egyik meghatározó egyénisége. Anyám egész élete férjéről, gyermekeiről, a családjáról szólt. Ellátott bennünket nemcsak élelemmel, hanem végtelen gondoskodással, szeretettel, aggódással, sajátos humorával. Testvéremmel, ifj. Tátrai Vilmossal nem éppen a legjobb időszakban, de boldog és tartalmas gyermekkort értünk meg, kirándulásokkal, nyaralásokkal, koncertekkel, kiállításokkal, sok-sok olvasással. Nekünk még az is csoda volt, amikor 1958-ban végre személyesen ismerhettük meg a felvidéki rokonainkat.

Testvérem már általános iskolás korában elhatározta, hogy művészettörténész lesz. Nekem nehezebb volt a feladat... Tanultam hegedülni, szerettem rajzolni, kedveltem a humán tárgyakat. Végül nagyon jól döntöttem. Történelem és néprajz szakra jelentkeztem az ELTE Bölcsészettudományi Karára, 1968-ban végeztem, és még ebben az évben több évfolyamtársammal együtt a Magyar Tudományok Akadémia Néprajzi Kutatócsoportjába kerültem.

Immár fél évszázada foglalkozom jeles napokkal, ünnepi szokásokkal, az emberélet fordulóihoz kapcsolódó hagyományokkal. Ez volt életem legjobb választása, mert az ünnepek minden évben ismétlődnek, és a születés, házasság, halál szokásai sohasem évülnek el. Az 1970-es évektől a Magyar Rádióban a *Kis magyar néprajz* c. sorozatban, éveken át ötperces előadásokat tartottunk fiatal kollégáimmal. Azóta fontos nekem a néphagyományok népszerűsítése. Ma már főként telefonos interjúkat kérnek tőlem, és házhoz jönnek a tv-csatornák egy-egy rövid riport kedvéért.

A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézetében dolgoztam 43 éven át. Tudományos segédmunkatársként kezdtem, és tudományos főmunkatársként kerültem nyugdíjba. Írtam tanulmányokat, lexikonszócikket, szakbibliográfiát. A jeles napokról, ünnepi szokásokról önálló kötet és könyvfejezet is megjelent. A hagyományos magyar paraszti leányéletről szól a *Leányélet* című könyvem. A *Magyar népi kultúra* c. kötetben a jeles napi, ünnepi szokásokat és az emberi élet szokásait összefoglaló írásaim jelentek meg. A pütkösi szokásokról szóló monográfiám az Akadémiai Kiadó gondozásában került kiadásra. A legutóbbi könyvemet *Ünnepről ünnepre* címmel a Napkút Kiadónak köszönhetem.

Az a jó a tudományos munkában, hogy nyugdíj mellett is tovább folytatható. Készül a *Népköltészeti lexikon*, s emiatt az intézetben hetenként egyszer, jó hangulatú megbeszéléseken találkozom egykori és mai folklorista kollégáimmal. A tanítás évtizedek óta az életem része, jelenleg is az Apor Vilmos Katolikus Főiskolán vannak kurzusaim.

A munkám mellett a családom tölt és töltött be meghatározó szerepet. Nagyon hamar eldőlt, hogy kihez kötődik majd az életem. Alig tizenöt éves voltam, Attila (Fülöp Attila) akkor érettségi előtt állt és műszaki pályára készült. Elvégezte Budapesten a Műszaki Egyetemet, csak később módosított pályát, és operaénekes lett, majd az Operaház főtítkára és ügyvezető igazgatója. A történet érdekessége, hogy dédszüleink egy házban éltek a felvidéki Breznóbányán, és nagyszüleink a legjobb barátok voltak, sőt gyermekeiket is egymásnak szánták.

1967. január 21-én volt az esküvőnk, közel ötven esztendeje. Apósom esketett bennünket, aki evangélikus lelkész volt Óbudán. A zsúfolt templomban a rokonok, barátok, ismerősök, és az egész óbudai gyülekezet is jelen volt.

Mi tagadás, nem könnyű összeegyeztetni a tudományos pályát a családdal, gyermekneveléssel. Ezt csak jól szervezett összefogással lehet megvalósítani. Ebből kivették részüket a nagyszülők, és a férjem, aki segít a háztartási munkában, matematikázott a gyerekeivel, most az unokákkal.

Egyre jobban megtanul az ember az idővel gazdálkodni, ahogyan a feladattai sokasodnak. Természetesen ennek ellenére előfordult, hogy vagy a munkámban teljesítettem kevesebbet, vagy a családra nem jutott elég idő.

Három gyermekünk van. Zsuzsanna lányunk operaénekesnő, Attila fiunk evangélikus lelkész, a harmadikként évtizedes korkülönbséggel született Judit lányunk közgazdász, saját céggel. Menyünk művészettörténész, vőnk festőművész, jövendő vőnk közgazdász. Egyelőre négy unokánk van. Zsuzsi lányunknak a kislánya, Teodora Karolina 10 éves, Attila fiunknak három gyermeke van: Anna 15, Máté 13 és Zorka 7 éves. Kérdés, hogy lesz-e közülük, akit érdekel nagyanjuk hivatása, vagy csak a palacsintáira fognak emlékezni...

Klasszikus háztartásunk van: sütünk, főzünk, télen kolbászt is készítünk, teli a kamra befőttel, lekvárral. Minden vasárnap együtt ebédel a család. Tizenketten ülünk az asztalnál. Hét közben pedig szinte mindennap jönnek a gyerekeink, unokáink. Szeretem a nagyobb családi összejöveteleket is, amikor nagy ünnepeken évente néhányszor finom falatok mellett találkozhatunk, beszélgethetünk a tágabb rokonsággal.

Mikor arra készítetik az embert, hogy összefoglalja életének az eredményeit, még ha többé-kevésbé úgy is érzi, hogy álmait, vágyait beteljesítette, szembe-sül az élet rövidegével, megismételhetlenségével.

Tatnai Zsuzsanna

Pardi Anna

költő, újságíró (Vésztő, 1945. április 12.)

A szellem nem hagyott cserben, de az irodalmi közélet igen. Versekét 22 év óta nem írok. Sőt, hadd legyek provokatív legalább kijelentéseimben, ha máshol nem lehet: a verseket nem szeretem, nem is olvasom.

Ennek okairól szólnom nem publikus.

Viszont a versírás ifjúságom meghatározó, szenvedélyes lét-

eleme volt, s a lételemek nem kiirthatók, az úrt a lelki élet sem tűri meg, tüstént átadódott a költészet helye az új szellemi szerelemnek, a vallásfilozófiának és a komolyzenének.

Életem egy válságos szakaszában Vivaldi Concertói mentettek meg, egy régi lélek jött a segítségemre. Ma nem korszerű ilyesmiről beszélni, elvontnak tűnik, pedig alkotásaikban lelkük java, a lényeg megőrződött, s az új és új nemzedékeknek átadatik a művészeti alkotásokban.

Már ha igény van rá. A mindenkori sötét hatalmak mindent megtesznek a nem praktikus, a nem közvetlenül társadalmi, gazdasági szükségleteknek dolgozó, magasabb rendű törekvések elfojtására.

Pedig a megvirradó sebek tudományában, a művészetben oly értékes létközlések rejlenek, amelyek ismeretének hiányában leblokkolódik a holnap, minden materiális előrehaladás, globalizáció ellenében.

Az erkölcsi erőt az igazságtalanságok ellenében a jóra való akarati hajlandóság műveli ki.

Jóság, jóság? Ritka vendég világunkban. Nem véletlenül használtam kétszer e nemes fogalmat, kétszer az ellent; sok mindennek ellene vagyok, ami a mai írókat mozgatja, így aztán utálnak is.

Nem baj.

Megmaradt a biblia buzgó tanulmányozása. *Úgy örülök beszédednek, mint aki nagy zsákmányra lett* – vallja a 119. zsoltár, ez lelkesít, nem a honorárium, amit régóta sehonnan nem kapok.

A felfogóerők különbözősége alapján különböznek az élőlények. A gyenge emberi természet nem látja meg az angyalt, csak az erős, így a felfogó, megismerő hajlandóság kimunkálásában rejlik a létezés öröme.

A régi lelkek segítsége.

Ezért a Kairozsi Kiadónál megjelenő könyveimben csak régi szerzőkről írok. Maiakról még véletlenül sem.

Gogol és a sátáni evolúció című, 16. művemben a cím is jelzi a korábbi földi idők még problematikusabb voltát. Pedig ha egy kis bölcsességre szert teszünk, máris boldogabbak leszünk.

A múlt értelme a jövőtől függ.

A jövő? Richard Wagner, aki nem volt akárki, kijelentette, a bolygó pusztulását az erkölcsi erők megfigyatozása, az istentelenség és a túlnépesedés okozhatja majd.

Ha a hamis lételvek, hamis értékrend irányította emberiség magatartásformáin nem változtat, a katasztrofális kihívásokkal képtelen lesz megbirkózni.

Egyéni tapasztalataim szerint van végzet, van Isten, van kegyelem, van kárhozat.

A pártállamban még lubickoltunk a végső kérdések nélküli, gondtalanabb kulturális életben. Nekem jobb volt akkor, s nemcsak éveim száma miatt.

Több figyelem jutott a kultúrára, volt irodalmi barátság. A pályázatoktól való függés okán elgyávultak az írók,

a közgondolkodásnak tetsző, kompromisszumképes attitűdöt választják műveikben, életükben.

Én darázsészekbe, tabutémába is belebocsátkoztam *Ama titkok raggogása* című, 2013-ban megjelent könyvemben.

A viszonylagosan meglátni és láttatni az abszolútumot – írói szakrális feladat. A gonoszság, a korlátoltság, a gyűlölet mérhetetlen sötétségében felkutatni a szabadságot, az egyetemet, az előrevívót, a megmentőt.

Az új barbarizmus jelei pedig itt vannak, amikor újságírókat fejeznek le nyílt színen, a kamerák előtt.

Csak az intenzíven átélt szellemi lét a régiek tanításával együtt nyújt reményt a jelenben a jövőre.

A szellem, amely felé végzetes képességek vezetnek – írta a látnok költő, Arthur Rimbaud. – *Az erősek, a szentek létformája, ahogy élnünk már nem is lehet.*

Miért nem érvényesül jobban az isteni erő, a szellem, a Szentlélek még mai világunkban sem, a XXI. században?

A gyűlölet felfalja a szellemet.

Felfalta.

Jobbára falun élek, Vésztőn, Sinka, a jó pásztor falujában.

Nosztalgia nélkül, de meghatottan emlékezem vissza a pesti éjszakákra, amikor a Fészek Klubban még Latino-vits Zoltánnal, Pilinszky Jánossal, Huszárík Zolival lehetett találkozni, a pártállami időkben, nagy fekete keresztjeik és konyakospoharuk árnyékában.

Pardi Anna

Kéri Imre

festő- és grafikusművész (Balatonfüred, 1945. április 13.)

Születésem napjára a harcok már elvonultak felettem – bár maga a megszületés is harc, küzdelem.

Apám még márciusban 24 órára hazamehetett megnézni a gyereket, én még biztos helyen voltam akkor.

Csak három év elmultával láthattuk egymást először, mikor visszatérhetett az orosz „szoros vendéglátásból”.

A színes és változatos, itt-ott vérfoltos magyar történelem utóbbi 70 évét boldogan éltem meg.

Gyerekkorom végtelen horizontján a Balatont Siófoktól Aszófőig láthatam. Csak évek múltán derengett, hogy a horizont mögött, Somogyban is van élet.

A falu végén laktunk, egy 200 éves vízimalomban. A Séd, a patak a házunk mellett zubogott, a Siske-forrás kiapadhatatlan áldásából.

Szüleim mások földjeit művelték, mások búzáját aratták, mégsem voltak szomorú szegények.

Az egyik „nagyságos asszony”, látván eleve ségemet és hallván beszédemet így szólt anyámhoz:

„Vilma, adj a nekem ezt a kisleányt, magának van még otthon három.”
„Nem malac az”, volt a válasz, és tovább kapálta a szőlőt.

Ötven éve élek Pesten, de ilyenkor ősszel egy szőlőszem ize is visszaránt a domboldalra felfutó „tükek” közé. (A tüke a szőlőtöke.)

Mesterségem a festészet és a rézkarcolás. Ezt tanultam, tanulom – vég-

telen pálya. Minden reggel a kíváncsiság és az elégedetlenség visz a műterembe, a félbehagyott műhöz. Mostanában, úgy harminc éve, különösen a mezzotinto technika tölti ki napjaimat.

Ez a rézkarc műfajába tartozó mélynyomatású eljárás

1642 óta él, és véleményem szerint „a pixel nagypapa”. Ugyanis a vörösréz lemez felületén több tízezer pont a képalkotó elem. Bár kézi szerszámmal hozzuk létre ezeket a pontokat, esetenként 4-5 pontot egy milliméteren belül. A felérdesített rézlemez felületéből kell kicsiszolni a világos, többtónusú képet achátkó vagy obszidiánszerszámmal. Különösen az obszidiánt szeretem, a fekete változatát, amely a vulkán és a hideg víz forrongó találkozásakor jön a világra. Ötször keményebb a vasnál! Ezt már az ősember is tudta.

Most megszakítom a TIT-előadásomat. Sajnos a televízió szerkesztői mind „alacsonyán szárnyaló” műveltséggel bírnak, így a sok lövöldözős, rémisztgető „filmkultúrába” nem fér bele az igazi és izgalmas tudás. A festészet és a grafika hiányzik a műsorokból.

Az eddigi hetven évem még kevés volt arra, hogy eljussak a bölcsességig, megvilágosodásig, üdvösségig.

Amúgy a festészet és a rézkarcolás önterápia, álmvilág és békeséges tevékenység.

A Londoni British Museum ötödik emeletén van egy „sziget”, a Prints & Drawings gyűjtemény, ahol a halandó, arra járó művész közel hárommillió nyomat és rajz kollekciójából válogathat. Próbanyomatok, fázisnyomatok Rembrandttól, Turnertől. Egy éve négy rézkarcom „lapul” ezen nagy mesterek árnyékában. Lehet, hogy ez dicsekvésnek hat, de a sportolók is felállnak a dobogóra és megcsókolják az aranyérmét!

Amúgy: művészetből élni? „Festeni: mesterség – eladni: művészet!”

Szalay Lajos mester, a legnagyobb magyar rajzoló azt mondta, hogy az almafa nem áll ki az útra árulni gyümölcsseit, megérnek, lehullanak, az arra járó felveheti és beleharaphat. A Művészt a mindenkori hatalom eltarthatná a létminimum felett egy centivel, a Művész pedig a képét, rajzát, rézkarját ÁTADJA az arra RÁSZORULÓNAK!

Milyen egyszerű, nem kellene bármilyen „erőforrásminiszter-államtitkár”, helyettes helyettese.

Egy másik Szalay Lajos-idézettel fejezném be:

„Csodálkozom, amikor a gazdasági pangásról úgy beszélnek, mint egy elemi csapásról. Egy kicsit belenézve a dolgokba az ember tapinthatóan érzi, hogy ez is, mint minden emberi ügy, emberek által, emberek céljából történik, és egy 'tisztogató krízis' után a tönkrement emberek mellett éppen azok vesznek át mindent, akik a krachot csinálták. A saját hajóját elszüllesztő kapitány az első és talán az egyetlen mentőcsónakban evez, fejét lehajtva, nem a lelkiismeret-furdalástól persze, hanem csak hogy a semmit markolószó kezeket ne lássa!” (Szalay Lajos, New York, 1960)

Feleségem Decsi Ilona Luca festőművész és grafikus, fiunk Gergely, aki 34 éves, és világosabban látja a saját korát, nem húzza vissza az a 45 év, ami nekem jutott a „felhőtlen szocializmusból”.

Ma, november 5-én egész nap fényesség ragyogott, és melengette a Földet, rajta a botorkáló embereket.

Vonyó József

történész (Sellye, 1945. április 13.)

Napra pontosan egyidős vagyok a háború utáni Magyarországgal. Legalábbis akkor, ha annak kezdetét attól a naptól eredeztetjük, amelyen az utolsó német katona is végleg elhagyta az ország területét. Így elmondhatom, hogy végigéltem e korszak(ok) minden fázisát, persze – életkorom, ismereteim, addig megszerzett tapasztalataim és helyzetem változásai szerint – más-más szemmel látva, értékelve őket.

Sellye egyik legszegényebb részén, egy szoba-konyhás, komfort nélküli kis házban születtem, tán kétszáz méterre a Draskovics-kastély gazdasági épületeitől, cselédlakásaitól. A ház tulajdonosa, apai nagyapám, erdei munkás volt az uradalomban. Anyám az Ormánság keleti

szomszédságában fekvő, Dráva menti kis falu, Gordisa módosabb parasztcsaládjának sarja. Szüleim mindketten a vendéglátásban keresték kenyerüket: pincéerként, illetve csaposként. Így tehát első generációs értelmiségi vagyok.

A Rákosi-korszakot cseperedő gyermekként és kisdiaákként éltem meg. A korabeli viszonyok családukra gyakorolt hatásairól halvány emlékfoszlányaim maradtak, amelyeket csak később, felnőtt fejjel tudtam értelmezni – azért is, mert sem a nagyszüleim, sem szüleim nem beszéltek (nem mertek beszélni?!) róluk. 1952 júniusában jutalomkönyvet kaptam mint a legjobb tanuló az első osztályosok között. Néhány héttel korábban tanítónóm érdeklődött, hogy kik a nagyszüleim (szüleim foglalkozását „hivatalból” ismerte). Anyai nagyapámat – egy évvel korábbi élményem alapján – kőművesként említettem. Előző nyáron ugyanis Komlón láthattam meg, amint egy épülő ház első emeletének növekvőben lévő fala fölött megjelent alakja, egyik kezében téglával, a másikban kőműveskanállal. Ez előtt – az előző nyáron – akkor lehettem vele utoljára Gordisán, amikor anyám és nagyanyám zokogása közepette két ismeretlen „bácsival” „elment” hazulról. Évekkel később értettem meg, hogy nem volt elegendő a kitűnő tanulmányi eredmény: jutalomkönyvemet annak is köszönhettem, hogy – bár szüleim „osztályidegenek” voltak – nagyapám egyszerű munkások, sőt, az anyai egy „szocialista várost” épített. Kisiskolásként apámat csak akkor láthattam, ha bementem hozzá az étterembe, amelynek vezetője volt akkoriban, mert az egész napját ott töltötte. Így az 1956-os forradalom legnagyobb élménye az volt számomra, hogy – a kijárási tilalomnak köszönhetően – néhány hónapig ő is otthon volt esténként, s a közös vacsorák alatt-után beszélgethettünk. „Világvevő” rádiót is szerzett valahonnan, melyen izgatottan hallgatta a híreket – de nekünk, gyerekeknek nem kommentálta őket. Így aztán a forradalmi eseményekből nem értettem semmit, miként az újabb fordulatból sem. Azt sem, miért tűnt el a rádió november 4-e után...

A kádári konszolidáció időszakában, 1959-ben kezdtem meg tanulmányaimat a négy évvel korábban indult siklói Táncsics Mihály Gimnáziumban – elsőként az egész családban. Otthon nem vettek körül könyvek, azokat a szerény siklói könyvtár polcairól emelhettem csak le. Magam kezdtem építgetni könyvtáramat – eleinte az Olcsó Könyvtár három- és a Diákkönyvtár hatforintos köteteiből. Mivel a családon belül tabunak számított a politika, e tekintetben (is) a hivatalos iskolai magyarázatok határozták meg gondolkodásomat. Ezért mondtam igent, amikor javasolták, hogy lépjek be a KISZ-be, majd a gimnáziumi szervezet titkára lettem. A politikával való kapcsolatom ezt követően erősödött, s megmaradt a rendszerváltás utáni évekig – változó attitűddel...

A pécsi Tanárképző Főiskolán szereztem magyar–történelem–orosz szakos diplomát 1963-ban. Itt történelmet oktató tanárim gyakorolták rám a legnagyobb hatást. A történettudományra irányította érdeklődésemet a változatlan – előbb a KISZ-ben, majd később oktatóként az MSZMP-ben kifejtett – politikai aktivitás is. Hat évig a Pécsi Orvostudományi Egyetem, majd a Tanárképző Főiskola függetlenített KISZ-titkára voltam. Közben történelem kiegészítő szakon végeztem az ELTE Bölcsészettudományi Karán. Ezt követően, 1972-ben lettem tanársegéd a főiskola történelem tanszékén. A két területen szerzett tapasztalatok kölcsönhatásai határozták meg később mind szakmai, mind politikai nézeteimet. Fő kutatási területem kezdetben a Gömbös Gyula vezérelte kormánypárt, a Nemzeti Egység Pártjának története és működése volt. E témában született munkáimmal szereztem egyetemi doktori (1982), majd PhD fokozatot (1996) az ELTE-n. Ez a kutatás és a főiskola pártszervezetében végzett munka tapasztalatai döbbsentettek rá arra a hasonlóságra, amely a két – egymással ellentétes ideológiákra támaszkodó – párt szervezési elvei és működtetése között fedezhető fel. E felismerés, valamint az 1980 körüli lengyelországi események hatására kezdtem kritikusan szemlélni azt a rendszert, amelyet addig fenntartás nélkül elfogadtam. Naivitásom azonban nem szűnt meg. Abban a hitben vállaltam 1982-ben immár a Janus Pannonius Tudományegyetem Tanárképző Kara pártszervezetének titkári posztját, hogy az országos pártvezetés politikájának kritikája, a belső működés tekintetében új szempontok érvényesítése révén lehet kedvező irányú változtatásokat elérni. Ekkorra alapállásomat elsősorban az határozta meg, hogy intézményünk színvonalas szakmai munkájának biztosítása révén járulhat hozzá az ország fejlődéséhez, és ezt az MSZMP-nek segítenie kell a maga hatalmi eszközeivel, nem pedig akadályozni a valóságtól idegen ideológiai-politikai korlátokkal. A reformszellemiségű kari pártvezetőséggel erősen kritikus, a felsőbb pártszervek értékeléseitől elütő helyzetelemzést készítettünk az 1985-ös pártkongresszus előtt – hiába... A munkát ennek ellenére folytattam, s 1988-ban az egyetemi pártszervezet utolsó, a szervezetet is felszámoló titkára lettem – az elkerülhetetlen politikai átalakulásokat sürgetve, az egyetemen belül és országos relációban egyaránt. 1988 októberében az átalakuló kongresszuson ennek szellemében vettem részt a reformszárny munkájában, s végeztem a párt megyei szervezését, alakítottam állásfoglalásait októbertől december közepéig az MSZP ideiglenes Baranya megyei elnökeként.

Elkerülhetetlen és szükséges változásként éltem meg a rendszerváltást, amelyben Pécs Megyei Jogú Város Közgyűlésének szocialista tagjaként, frakcióvezetőjeként aktív szerepet is vállaltam. Abban a reményben, hogy – immár az egyoldalú ideológiai kötöttségektől szabadulva, a többpárti politikai versengés-

ben – lehetőség lesz érdemben foglalkozni a közös ügy, a város (és az ország) életének lényeges kérdéseivel. A gyakorlat mást bizonyított – több szempontból is. Változatlanul a politikai szempontok domináltak, s maguk alá gyúrték a szakmai érveket. A javaslatokat gyakran nem tartalmuk, hanem előterjesztőjük pártállása alapján értékelték, fogadták vagy vetették el. Mindebben meghatározó szerepe volt egyrészt történeti gyökerű – részben egyéni, részben társadalmi csoportként elszenvedett – sérelmeknek és a hatalmi ambícióknak egyaránt. Nemcsak a tartalmi kérdések megítélésében, a vezetők, képviselők kiválasztásában is – gyakran a szakértelem és az alkalmasság rovására. Ugyanezt kellett tapasztalnom a saját pártomon belül is. Meg azt, hogy semmiféle érveléssel nem tudok rajta változtatni. Ez volt az oka annak, hogy 1994-től többé már nem vállaltam politikai szerepeket – teljesen a szakmai munkára fordítottam energiáimat. Arra, amit addig is folytattam, s amely alapján ismertem és értettem mindannak a történeti előzményét és okát, amit a politikában (is) tapasztaltam.

Több időm maradt az 1990 és 1997 közötti kettős szakmai feladatomból – az új munkaként jelentkező múzeumi osztályvezetői teendők és a félállásban tovább folytatott egyetemi oktatás – ellátására, s az ezekkel járó kutatómunka végzésére. Utóbbi eredménye 8 önálló és 28 szerkesztett kötet, majd' kétszáz tanulmány és más műfajú szakmai közlemény. A történelmi tevékenység két vonatkozásban viseli magán a politikai aktivitás és tapasztalatok nyomait. Egyrészt tartalmilag. Kutatásaim mindenekelőtt a különböző diktatórikus rendszerek és pártok összehasonlítására irányulnak, s arra, milyen szerepe van benne a vezetők személyiségének; milyen lehetőségei a központi direktíváktól esetleg eltérően gondolkodó, helyi érdekeket képviselő vidéki (helyi) közösségeknek, szervezeteknek, vezetőknek – egyáltalán a hatalommal szemben a társadalomnak. A kutatási eredmények megszívlelendő tanulságokat eredményeztek a mai társadalmi és politikai viszonyaink tekintetében is. A politika másik hatása az, hogy már az 1980-as évek első felétől különösen fontosnak tartottam a szakmai közéletben, a tudományszervezésben való részvételt. Ezt ma is folytatom szakmai szervezetekben, mindenekelőtt a Magyar Történelmi Társulatban, különféle akadémiai bizottságokban, 1992 óta a Pécs történetét feldolgozó kutatási projekt irányítójaként, több folyóirat és könyvsorozat szerkesztőjeként.

Mindezek mögött – mint mindenki esetében – ott van a biztos családi háttér. A munkában támaszt jelentő feleség, aki maga is elismert teljesítményt nyújtott iskolaigazgatóként húsz éven keresztül. A sikeres, ma már felnőtt gyerekek. Negyvenéves Péter fiam sokszoros válogatott tájfutó, ma eredményesen dolgozó edző és sportvezető. A nála öt évvel fiatalabb Tamás Oxfordban végzett és doktorált gazdaságtörténész, nemzetközi szakmai szervezetek aktív tagja, ma egy nemzetközi magánegyetem oktatója Milánóban. Péter már tehetséges unokákról is gondoskodott, akik közül a két nagy, Virág (18) és András (15) szorgalmasan dolgozik talentuma kibontakoztatásán, az ötéves Levente pedig már most az ő nyomdokaikban jár.

Szakmai munkám és politikai tevékenységem legfőbb tanulságaként az fogalmazódott meg bennem, hogy egy társadalom sikerének legfőbb záloga a szakmailag felkészült, sokoldalúan művelt, a közélet iránt érdeklődő, *szuverén* módon gondolkodó és cselekvő, de mások nézetei iránt nyitott, *konszenzusra* kész polgár. Olyan állampolgár, aki nem elsősorban politikai, felekezeti stb. érzelme-

szerint foglal állást, hanem a különféle gazdasági, kulturális és egyéb kérdések tartalmának reális megítélése alapján; aki – ennek szellemében – nemcsak *támogatója* tud és kész lenni a hatalomnak *jó ügyekben*, hanem kemény *kritikusa* is, ha hibázik vagy szándékosan a *társadalomra nézve káros politikát folytat*. Függetlenül attól, hogy egyébként számára szimpatikus vagy nem kedvelt politikai erő gyakorolja. Az ilyen állampolgárok alulról végbemenő szerveződése, az általuk alkotott vitázó, s ezek alapján a közös értékekben és érdekekben egyezsége jutó közössége teremthet csak *valódi nemzeti egységet*. Semmiképp sem az önérdékű központi hatalom által egyetlen ideológia jegyében felülről szervezett, az állampolgári szuverenitást elfojtani igyekvő, azaz a társadalomra ráerőltetett „nemzeti egység” – amint azt Gömbös Gyula 1932–1934 közötti, elvetélt kísérlete is bizonyítja... – meg más módon és más előjelekkel Rákosi és Kádár uralma...

Ezért kezdtem minden kurzusomat oktatói munkám utolsó bő egy évtizedében azzal: *„Első mondatom: Egy szavamat se higgyék – elsőre és fenntartás nélkül! De ne csak az enyémet – senkiét sem. Hallgassanak meg mindenkit, olvassanak el mindent az adott kérdésben, és mindazt alaposan végiggondolva alakítsák ki saját, szuverén véleményüket!”*

Szokatlan, a kívánatosnál terjedelmesebb, „ömlengő” önvallomás – gondolja bizonyára a Tisztelt Olvasó. Bennem is vannak ilyen érzések. Azért vállalkoztam rá mégis, mert ezzel az ellentmondásos, s talán önellentmondásokkal is terhes életpályával bizonyosan nem vagyok egyedül. Mégis kevés szó esik róla.

Konrád Ferenc

vízilabdázó, edző, fogorvos (Budapest, 1945. április 17.)

Ez a történet 1951-ben majdnem befejeződött. Két embernek köszönhettem, hogy életben maradtam.

Egyik Édesapám nővére volt. Már két hónapja feküdtem a Tűzoltó utcai gyerekklinikán, de sajnos az akkori orvosi ismeretek alapján nem tudták az orvosok megállapítani a betegségem okát. Egy nap meglátogatott nagynéném a kórházban. A véletlen-

nek volt köszönhető, hogy előző héten egyik ismerősének gyermekét látogatta meg, aki agyhártyagyulladásal került kórházba. A látogatásomkor azonnal feltűnt neki az agyhártyagyulladásra jellemző jellegzetes fejtartás, gyorsan el is mondta szüleimnek.

A másik az az orvos, aki felfedezte a sztreptomicint, amely ennek a betegségnek a specifikus gyógyszere volt.

Összesen egy évig feküdtem a kórházban, mire meggyógyultam, majd újra tanultam járni, és gyakorlatilag újrakezdődött az életem.

Ekkor határoztam el, hogy én is orvos leszek.

Általános iskolai tanulmányaimat a XIII. kerületi, Pannónia Utcai Általános Iskolában végeztem, majd a III. kerületi Árpád Gimnáziumba nyertem felvételt, és 1963-ban jeles eredménnyel érettségi vizsgát tettem.

Édesapám, aki a második világháború miatt abba kellett hogy hagyja az egyetemi tanulmányait, megkövetelte, hogy mind a négyen – négyen vagyunk testvérek – tanuljunk és aktívan sportoljunk. Ez a kívánsága teljesült is, hiszen mind a négyen orvosok lettünk, legidősebb bátyám nőgyógyász, kisebbik bátyám és az öcsém mindketten állatorvosok, én pedig fogorvos. Mindannyian élsportolók lettünk.

Gyermekkori elhatározásomat, hogy orvos leszek, beváltottam. Az orvosegyetemre jelentkeztem, a felvételem jól sikerült, de sajnos nem vettem fel az általános orvosi karra. Ennek oka volt, hogy legidősebb bátyám akkor VI. éves orvostanhallgató volt, és abban az időben divatban volt a „nem csinálunk orvosdinasztiát”.

De nem adtam fel, és 1966-ban felvételt nyertem a fogorvostudományi karra.

Egyetemi tanulmányaimat végig kiváló eredménnyel végeztem, az aktív sportolás mellett.

A Semmelweis Orvostudományi Egyetem elismeréseként 1971-ben az „Egészséges, edzett test az alapja a magas fokú szellemi kultúrának” elnevezésű örökös vándordíjat adományozta.

1971-ben fogorvos lettem, szerettem volna szájsebészetre szakosodni,

de végül is protetikus és gyermekfogász szakképesítést szereztem.

Tíz évig dolgoztam a Fogpótlástani Klinikán, majd azt követően, egészen nyugdíjba vonulásomig, a Gyermekfogászati Klinikán. Szakterületem a maradó fogcsírahiányos gyermekek, valamint a balesetes gyermekek foghiányának ellátása volt. Emellett a hiperaktív és a kromoszómahibás gyermekek ellátását is én végeztem.

1954-ben kezdtem el aktívan úszni, majd, minthogy mindkét bátyám akkor már vízilabdázásban eredményeket értek el, én is átnyergeltem, és 1956-tól vízilabdáztam a Budapesti Lokomotívban, illetve a BVSC-ben (Budapesti Vasutas Sport Club), 1966-tól az OSC (Orvosegyetemi Sport Club), illetve a Medicor OSC, majd 1980-tól a Külker SC sportolója voltam.

Hamar megmutatkozott a tehetségem, 1961-től NB I-es játékos, 1962-től a válogatott keret tagja lettem.

Úszásban és vízilabdázásban is versenyeztem, de kiemelkedő eredményeket a vízilabdázásban értem el.

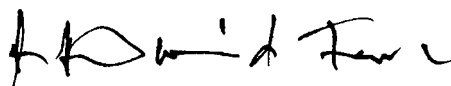
1963 és 1976 között 178 alkalommal szerepeltem a magyar válogatottban. Három olimpián vettem részt, 1968-ban Mexikóban olimpiai bronzérmes, 1972-ben Münchenben olimpiai ezüstérmes, 1976-ban Montrealban olimpiai aranyérmes nyertünk.

Sporteredményeim: olimpiai bajnok (1976), olimpiai 2. helyezett (1972), olimpiai 3. helyezett (1968), világbajnok (1973), világbajnoki 2. helyezett (1975), Európa-bajnok (1974), Európa-bajnoki 2. helyezett (1970), Universiade-győztes (1965), kétszeres BEK-győztes (1972, 1978), nyolcszoros magyar bajnok, kétszeres Magyar

Kupa-győztes (1970, 1974). 1966-ban az Év Magyar Vízilabdázója elismerésben részesültem.

Még visszavonulásom előtt, 1980-tól 1981-ig a Budapesti Spartacus vízilabda-szakosztályának edzője voltam. Az aktív sportolástól 1982-ben vonultam vissza, azonban nem szakítottam a sportággal. 1982–2005 között a

Senior Budapest vízilabdacsapat tagja voltam, korosztályunkban többször Európa-bajnoki, illetve világbajnoki címet szereztünk. 1984-től NB I-es játékező voltam, jelenleg ellenőr vagyok.

Matzon Ákos

képzőművész (Budapest, 1945. április 19.)

Nehezen szántam rá magamat az írásra. A képépítés, a festészet az én saját világom. Alapvetően egy kényelmes, minden tevékenységet megrágó típus lennék; a szavak, mondatok rágcsálása nehezemre esik.

Ki és mi vagyok (egy énkép, jó pár sorban):

Egy önfejű, kezelhetetlen individualista.
Egy valaha lusta, újabban egyre inkább szorgalmas, munkamániás.

Egy konszolidáltnak látszó figura, aki gyakran elefánt egy porcelánboltban.

Egy magányos farkas, aki azért nagy ritkán társaságra vágynak.

Egy társasági lény – több művészeti társaságnak aktív tagja –, aki az alkotásban nagyon

tudatosan a magányt keresi és tervszerűen vállalja – ennek következtében igazán sehova nem tartozik.

Egy „joviális különc”, nyitott, kedves, jó kapcsolatteremtő, majd zárkózott, elutasítóan háttérbe húzódó, ráadásul ezt még önmaga sem érti.

Egy családszerető ember, aki egyedül (is) jól érzi magát.

Egy sportot valaha művelő, ma imádó ember, akit nehezen lehet mobilizálni.

Egy igazi perfekcionista, aki mindent maga (akár) csinálni, azzal együtt, hogy enyhén szólva nem egy született ezermester.

Egy kőművesmester, aki nem házakat, hanem képeket épít.

Egy építész, aki illetően lelkének vágyait akarja a képzőművészetben tárgyiasítani.

Egy autodidakta képzőművész, aki gátlástalanul követi saját fantáziáját.

Egy olyan „kívülről” jött művész, akinek minden egyes művével bizonyítania kell.

Egy művész, aki jócskán csikófogai elhullta után kezdett el komolyan rajzolni, festeni.

Egy olyan, akinek fogalma sem volt róla, hogy elismerésre, befogadásra, sikerre semmi reális esélye nincs, csak csinálta, csinálta...

Egy hályogkovács, aki nem igazán volt tisztában (a szakma által kijelölt) korlátaival, és valószínűleg ezért sikerült is túlélnie rajtuk.

Egy szerencsés flótás, akit a kezdetekkor, a nyolcvanas évek vége felé senki és semmi nem gátolt eleve absztrakt elkötelezettségében.

Egy nagyon szerencsés középkorú pályakezdő, akinek nagyszerű szakmai barátai „teremtek” (itt nevek sokaságát kellene említenem, nem teszem; de nem hagyhatom ki szellemi mestereimet, Konok Tamást, Haraszty Istvánt, Sík Csabát, ezeket a héroszokat, akiknek szinte mindent köszönhetek).

Egy pályaelhagyó pályakezdő, akinek igen hamar sok szimpatizáns pályatársa és (remélhetően kevesebb) ellensége is adódott.

Egy pályakezdő pályaelhagyó, akinek képzőművészi törekvéseit egykori pályatársai, az építészek szimpátiával kísérték.

Egy innovatív, kreatív személyiség, akinek a késői kezdés okán az addig összegyűlt szellemi energiája kitörhetett, és azóta is „folyamatos kitörésben” van.

Egy művész, akinek nincsenek ún. korszakai, mert a teljes – bár változó és fejlődő – készletét szinte ismétlődően, visszatérően használja.

Egy műfajilag nehezen behatárolható alkotó, aki igazán a grafika, a festészet és a szobrászat határmezsgyéjén érzi jól magát.

Egy festő, akinek viszonylag csekély a színekészlete, alapszínek, elhatárolt színmezők, sokszor a monokróm – fehér, fekete, vörös – jellemzi.

Egy grafikus, akinek egyenes, ill. íves vonalai főleg a festett téma „pozicionálását” biztosítják.

Egy szobrász, aki többszintes reliefeket, ill. objekteteket készít, nevük lehetne lapos szobor vagy két és fél dimenziós mű.

Egy botcsinálta szobrász, akinek „igazi szobrai” zömében ún. ready-made-ek, használati eszközökből teremtett, új jelentésű alkotások, mentók.

Egy öregedő, kissé cinikus alak, aki ezenközben idealista és hívő ember, elsősorban a kultúra embert, világot nemesítő hatásában hisz.

Egy művész, aki a művészetben az esztétika primátusa mellett is a legfontosabbnak a művészet erkölcsi erejét, hitelességét tartja.

Egy öreg ember, akinek – szerencsére – még mindig nem nőtt be teljesen a feje lágya, és így az önmagára mért szigorúság mellett is megmaradt homo ludensnek.

Egy alkotóművész, aki mindenekelőtt hisz a szabadságban, a művészet, a kultúra és az ember szabadságában és sokszínűségében.

Egy művész, aki – munkáiban is – leteszi a garast egy vágyott rend mellett, de ezzel egyenrangúnak tartja a világ sokszínűségéből eleve fakadó rendetlenséget – a rendetlen rendet.

Egy sokat megélt ember, aki egyszerre modern és konzervatív, hisz a jövőben, és (szinte) minden modern változásnak híve, ragaszkodik a hagyományokhoz, a kontinuitáshoz, a tradíciókhoz.

Egy önmagát folyamatosan analizáló személyiség, aki hibáiból okulva is szeretne továbbfejlődni, dolgozni, és ez néha sikerül is...

Egy a belátható világot is rendszeresen analizáló ember, aki ezt a (nem könnyen érthető és szerethető) hektikusan változó világot némi arisztokratikus megvetéssel, visszahúzóással szemléli.

Egy gazda, aki örülten szereti a kutyáját, de nem foglalkozik vele eleget...

Egy ember, aki az eddig érintett néhány pozitív és sok negatív tulajdonság hordozója, és már nem is nagyon tud ezeken változtatni, inkább tovább fest és dolgozik.

Egy ember, akinek a leghőbb vágya, hogy saját maga és a többiek is embernek lássák, és hogy az is maradjon.

Egy ember énje sok szempontból lett kinyitva, még több maradt későbbre, nagyjából ez ő, azaz én, *Matzon Ákos*.

Minden tudnivaló: 1. *Matzon Ákos – NET*, Eugen Christ, Hernádi Miklós, Vörös Imre, Wehner Tibor, VUdAK Bücher, 2003, ISBN 963-8333-09X, ISSN 216-6324

2. *Matzon – Relief*, Rockenbauer Zoltán, Faur Zsófi Galéria és Könyvkiadó, 2012, ISBN 978-615-5206-02-3

3. *Matzon Ákos – Vonal és hasáb*, Pataki Gábor, Pauker Collection, 2014, ISBN 978-615-5456-06-0, ISSN 2062-8722

Bachman Zoltán

építész (Nagyvárad – ma: Románia, 1945. április 21.)

A legkorábbi gyermekkori emlékem egy szag, egy illat: az olajfesték szaga. Anyám egyedül nevelt, mert apám fogságban volt a háború után, és szentképfestésből tartotta el a családot. Balkezes voltam, az iskolában sormintákat kellett rajzolni, mindig egyest kaptam rajzból. Néha anyám megrajzolta – akkor meg azért kaptam egyest. Akkor már lemondtak rólam,

de imádtam az indiános könyveket, s emlékszem, egy Winnetou-könyv került a kezembe. Egy szembevágató lovas volt az illusztráció, erős skurcban. Ez a skurc mindig megmaradt bennem később is – és akkor azt lemásoltam. Ezzel el is dőlt minden.

Elvégeztem a művészeti gimnáziumot – egy csodálatos festőművész tanárom volt, egy zseniális tehetség: Simon Béla. Fogalma sem volt a pedagógiáról, de olyanokat mondott: „Zolikám, ne a köcsögöt ferd; hanem a köcsög meg a közted lévő levegőt...” A Műegyetemem is kiváló rajztanárain voltak – gyakorlatilag ugyanazt a képzést kaptuk, mint a Képzőművészeti Főiskolán. Ez a művészeti rész azért fontos, hogy a tartást, a méltóságot,

a szabadságot reprezentálja. Például a Bauhaus építészeti produkciói labdába sem rúgnak a Bauhaust kísérő képzőművészeti produkciókkal szemben. Ja és még egy: álmodni lehet vele...

A pedagógiával a legnagyobb baj, hogy versenypályának tartják az okítók. Tényleg versenypálya, de az okítónak más a beosztása: nem versenyző, hanem edző. Ehhez meg át kell adnom a titkokat. Amikor Pécsre kerültem, Erdélyi Zoltán volt a mestermester, aki a karakteres, paraszti őserőt képviselte. Betonépítészettel művelt, én meg gyártottam a tervezőirodában a paneladaptációkat, s nem nagyon tetszett. De egy fiatal csapatban kialakulhatott aztán egy sajátos hang, belekerültünk a mély vízbe, s az a kitűnő szellemiség tovább tudott élni, amit az én volt professzoraim belém örökítettek. A pécsi oktatás titka ma is az, hogy bizalmon, s nem tekintélyen alapuló oktatást művelnek.

Az ókeresztény bazilika, a Cella Septichora bemutatásakor az volt a fő kérdés: hogyan lehet ezeket a nagyjából térdig érő romokat heroizálni? Azt az örömet kellett megosztani a nézővel, amit én éreztem, amikor felfedeztem ezt az emléksorozatot. A kincskereső boldogsága volt ez, amikor megtalálja azt a kincset. Akkor már nem számít az alacsonyága a romnak, hanem felértékelődik az ezerhatszáz éves múlt. A műemlékvédelemnek van egy nagyon fontos területe: az pedig a művészeti effekteknak a hatása. Ezzel lehet el-lensúlyozni azt, hogy a vérzivataros történelem adta állapot fennköltté válhasson. Hogy kinek milyen a műveltsége, arról egy építész nem sokat tehet – szíve viszont mindenkinek van. Szíven kell ütni a nézőt! Fellini *Róma* című filmjében, amikor a met-

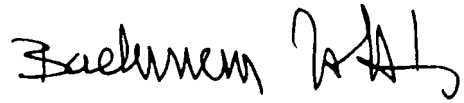
rót építik, egyszer csak belyukadnak egy ókeresztény sírkamrába, és száj-tátva nézik a dolgozók a csodát. S a fellinis trükk: hátulról jön a levegő, és egy pillanat alatt eltűnik a falkép... Pécssett ki kellett szabadítani ezt a festett falfelületet hordozó sírkamrát a környező talajból, s az akkori és mai térszint közötti differenciát is át kellett hidalni. A magyar műemlékvédelemben ez volt az első olyan produkció, ahol mindenféle szakág részt vett a munkában, beleértve a gombákkal foglalkozó mikrobiológust is. Két év alatt kellett megcsinálni, s a kivitelezéssel együtt zajlott a régészet. A járósíntbe beraktunk egy nagy üveget, a római térszínt pedig egy rács-acélszerkezettel követtük, s ezeket hol felfüggesztettük, hol alátámasztottuk, ahogyan ezt a föld alatti térvilág engedélyezte. Így a mai néző a városi promenádról besétálhat az ezerhatszáz évvel ezelőtti római világba – olyan az egész, mint egy történelmi bedekker.

Valahogy évtizedek alatt sikerült úgy elidegeníteni egymástól az építészetet a képzőművésztől, vagy fordítva, hogy sehogyan sem találják egymást. Fontos a mérnöki individualizmus, de azért mindig a humán érzület adja az alkotásban rejlő ziccet. Aki nem onnan közelít, az veszít. Ezt a kreatív szabadságot a művészeti effektek tudják kölcsönözni. A furcsaságot, a másságot, a másfelől közelítést. A megújulásnak az igényét csak az intuitív, a művészeti oldalról lehet kielégíteni.

Ha kapok egy feladatot, először csak úgy firkálok. A kezemnek is van esze. Ami a legnagyobb trükk: megtanulok sétálni a fejemben, mintha filmoperatőrként mennék végig az adott feladat tereiben, és ezzel kiküszöbölöm a trendhatásokat. Megtanul az

ember fejben úgy komponálni, hogy utána már a téri megvalósítás nem téma. Azt szoktam mondani a tanítványaimnak: azért kell valami más művészetet csinálni (mindegy, mit: zenélni, táncolni, festeni), ami nem ennyire társadalom- és politikafüggő, mint az építészet, hogy ebből a megaláztatási szituációból visszanyerd a szabadságérzetet. Leülök egy fehér papír elé, s azt csinálom, amit akarok. Szabad

kézzel. S az emberi értékrendben a legkomolyabb tőke: a szabadság.

(Szemelvények a Szabad kézzel című 2012-es portréfilmből – rendező: Csontos Györgyi, producer: Csontos János)

Benyó Judit

költő, író, műfordító (Rotthalmünster, Németország, 1945. április 25.)

Ritkán publikáló költő vagyok, megjelent hat verseskötvelem és az interneten két verseskötvelem, több művelem is, ezért szükségesnek tartom, hogy ismertessem verseim, műveim fellelhetőségét, hogy az olvasók tájékozódjanak arról, hol lehet elolvasni kötveimeket.

Önvallomás, néhány gondolat arról, mi az irodalom szerepe a mai világban: az emberi lélek elmélyült meditációra való késztetése a fontos, önvizsgálatra való lelkesítés, reményt, vigaszt kell adni verseinkkel, írásainkkal, és feltárni rejtett érzelmeket, rávilágítani a lelkiismeret, a szeretet és a megbocsátás erkölcsi kérdéseire.

Ugyanakkor úgy nézni a jövő elé, hogy ne távolodjunk el ifjúságunk, őseink emlékétől.

A tökéletességet keresem, ezért közeledek a természethez, még elementárisabban szeretnék elmélyedni a világmindenség rejtelseiben.

Főleg etikai, filozófiai kérdésekkel, problémákkal foglalkozom írásaimban. Az életben maradás, a béke és a humánus a fő szempontjaim, világlátásom. A jövő is foglalkoztat.

Verseim fő témája a szerelem, a természet és az ember kapcsolata, és a nagyvárosi élet. A szerelem mint mozgatóerő létfontosságú a szerelmi költészetben, ihlet és fantázia, és filozófiai látásmód. Tudatosan készültem arra, hogy a szerelem költője legyek, szabad verseket írok, belső, zenei ritmus, lélektani, érzelmi ritmus hatja át írásaimat.

Gyermekkoromban Zalaszentgróton laktunk szüleimmel, testvéreimmel. Majd Budapestre költöztünk családommal. 1968-ban kaptam tanári diplomát az ELTE Bölcsészettudományi Karán. Tanárain az egyetemen Török Endre, Nagy Péter, Czine Mihály, Tolnai Gábor professzor voltak.

1966-tól írok verseket, első verseim az Egyetemi Lapokban jelentek meg, Budapesten. Egyetemi tanulmányaim idején határozta el, hogy költő leszek.

Később több újságban publikálták verseimet – Aquincum, Nők Lapja, Zalai Hírlap, Óbudai Újság –, és folyóiratokban is megjelentek verseim: Mozgó Világ (1971), Alföld (1969), Vigilia (1990), Délsziget (1990), Lükttetés (antológia – 1990), Kortárs (2000).

Verseskönyveim már az interneten is olvashatók: www.mek.oszk.hu – *Sze-relem-madár*, 1986 (Szépirodalmi Kiadó), *Extázis alkonyatban*, 1988 (Csűrös Miklós irodalomtörténész szerkesztésében), *Az éjszaka mágusa*, 1989 (szerkesztette: Csűrös Miklós), *Oldódj fel!*, 1991 (Haas és Singer Kiadó), *Vágta e mezőn*, 1997, *Édes kicsi szerelem-vágyam*, 2007 (internetmegjelenés), *A sze-relem zarándokai*, 2012 (internetmegjelenés a Magyar Elektronikus Könyvkiadónál).

Egyfelvonásosokat 1970 óta írok, szintén olvashatók az Interneten, *Olympus mons I-II* címmel – www.mek.oszk.hu.

Kisregényeim 2013-ban jelentek meg *Egy festőművésznő élete* címmel a www.bookandwalk.hu Elektronikus Könyvkiadónál. Az *Olympus mons III* kötetem 2013-ban jelent meg a www.bookandwalk.hu Elektronikus Könyvkiadónál.

Szerkesztettem a testvérem, Benyó Ildikó grafikusművész katalógusát: www.mek.oszk.hu – *Benyó Ildikó festőművész válogatott grafikáinak és festményeinek katalógusa* címmel, és én szerkesztettem testvérem halála után *Az élet töredékei. Benyó Ildikó, Penci művészete* című könyvet, mely az Aquincum Kiadónál jelent meg, 2012-ben.

Írtak költészetemről lexikonokban: UMIL 1996, KKI 1996, KMI 2000.

Tagja vagyok a Magyar Írószövetség költői szakosztályának.

Az egyetem után tolmácként és idegenvezetőként, később szabadúszó íróként dolgoztam. Jelenleg öregségi nyugdíjas vagyok. Ösztöndíjat kaptam az MHB Művészeti Alapítványától 1992-ben.

Volt több költői estem a fővárosban és vidéken is.

Ildikó és Éva húgom elvesztése 2011-ben nagyon megrendített. Írtam néhány egyfelvonásos drámát Ildikó húgom emlékére.

Egyedül élek, Budapesten, a III. kerületben, Óbudán.

Benyó Ildikó

Szörényi Levente

zeneszerző, gitáros, énekes, szövegíró (Gmunden, Ausztria, 1945. április 26.)

fotó: Máté Péter

Mennyi? Hetven... Mi hetven? Mér', mi mennyi?
(Rejtő Jenő után szabadon)

Önmagában egy számnak nincs értelme, még akkor se, ha azt a könyörtelen Kronosz számolta össze. Hát, akkor minek van értelme?

A félreértések elkerülése végett: nem vagyok nyelvész, még kevésbé sumerológus. Egy korábbi opusom (*Innin és Dumuzi* – sumer oratórium) komponálása során elkerülhetetlenül hatalmába kerített az ősi mezopotámiai kultúra költészete. Ezek magyarázó szövegében leltem az UTU vagy UDU kifejezésekre, ami annyit jelent, hogy a NAP és az általa keltétől nyugtáig bejárt út. De ez „idő”-be telik! Ennek ismerjük a periódusait.

Nos, nem mindegy, hogy mi történik az alatt, miközben az „értelmetlen” számhalmaz kitelik!

És itt óhatatlanul zavarba jön az ember, mert akarásán kívül beleszalad a számmisztikába.

1945 a születési évem. 1965 a legendás ILLÉS zenekar születése. 2015 az ILLÉS 50. jubileuma. 2015, nos, Szörényi Levente 70.

Más!

1963 az érettségim esztendeje. 1973 a Fonográf együttes szárba szökkenése. 1983 az *István, a király* városligeti bemutatója. 1993 az *Atilla – Isten kardja* margitszigeti bemutatója. 2003 az *István, a király* bemutatója a csíksomlyói szakrális helyen, félmilliónyi néző lelkesedése közepette.

Ami ebbe a rendezőelvbe nem fért bele, attól az még ott van. Ne ezen az íráson kérjék számon, hanem Kronoszon.

„Még nézni is tereh.” (Arany János)

2014 adventjén

Az Illés együttes

Koncertbúcsú-búcsúkoncert

Illés-nagykoncert: 2014. december 27/28. Papp László Sportaréna, Budapest

1 híján 50 év: Illés szekerén
1 híján 20 vendégsor pótlapunkra
1 híján 70 év: Szörényi Levente

Életrajz

Születni nem tanultam,
de mégis elindultam,
vissza hiába küldenél.
Nevetni mindig tudtam,
és mégis sokat sírtam,
mikor még kisserác voltam én.

Beszélni későn kezdtem,
de hamar megértettem,
nemcsak evésre kell a száj.
Kezelhetetlen voltam,
de lassan megtanultam,
miért kell a játékhhoz szabály.

Igen, látom, ma már látom én,
bár kissé homályosan,
hogymilyen az élet.

Igen, látom, ma már látom én,
bár kissé homályosan,
hogymilyen az élet.

Nem túl szép – de vállalom.

December 17.

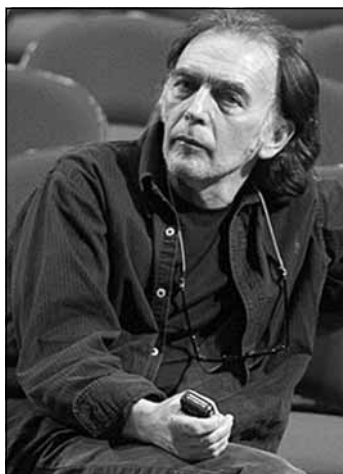
Csendülnek föl még néhány nap múlva – e név alatt utoljára – az Illés-nóták, csak hármuk hangszerén s hangján immár. Pillanatokra elcsöndesül a nyomdagép: megvárja Szörényi Levente e lobogásból kicsempészett „hetvenes” gondolatait. Visszakapcsol a nyomdamasina, befogadja a 193 (számmal szórt) szót – számozatlan lapon, kivételesen, íme. Egy lap a többi 1945-ös jelesség valló sorai között, a helyén: külön. (A szerkesztőség)

Sztevanovity Dusán

dalszövegíró, zenész, dramaturg (Belgrád, Jugoszlávia – ma: Szerbia, 1945. április 27.)

Az elmúlt negyven évben közel hatszáz dalszöveg fűződik a nevéhez, *A padlás* című, Presser Gáborral közös darabját a Vígszínházban már több mint hatszázötven alkalommal játszották. Sztevanovity Dusán önálló kötetben is megjelentette legfontosabb dalszövegeit.

– *Évekig halogattad ezt a gesztust. Miért?*

– Hallottam magamban a saját ítéletemet: ha verset akarok olvasni, előveszem Pilinszkyt, Weörest vagy József Attilát. Persze sokan hivatkoztak arra, hogy minden valamirevaló szövegíró sorra megjelenteti nyomtatásban is a munkáját. Gondoltam, nem ez lesz az egyetlen sor, amiből kimaradok. De teltek az évek. Apám, aki ezt a könyvet nagyon szerette volna kézbe venni, meghalt. Az első példányt a kiadóból egyenesen édesanyámhoz vittem.

– *Köteted a vers kategóriában, Weöres Sándor és Dsida Jenő előtt, a toplista élén is állt.*

– Ettől még nem próbálok meg a vízen járni. Lehet, hogy ez a néhány pillanat az enyém, de az igazi költészet másik fegyvernem. Nem rozsdásodik.

– *A kötetbe csak a megjelent dalszövegeidből válogattál. A lemezekről – különböző okok miatt – lemaradtak közül miért nem került bele egy sem?*

– Ami nem jelent meg lemezen, abból csak véletlenül maradt meg né-

hány sor, esetleg oldal. Ha valamelyik felügyeleti szerv – sanzonbizottság, hanglemeggyár, rádió – visszadobta a szövegemet, azt kihajítottam. De akadt kivétel. *A Hé, 67!* című Kern–Zorán-nóta eredetileg *Hé, 68!* volt. A prágai tavaszról lett volna benne pár versszak. Nem ment át. Akkor megalkudtam. A címben visszaléptem egy évet. Így már szinte

semmi értelme nem volt a dalnak. De az énekesek már ott álltak a stúdióban a mikrofon előtt. „Mentségemre”, a szöveg végére odabiggyesztettem két sort: „Azt hitted, mint annyi jó bohóc, hogy a lényeghez is hozzászólsz.” A rendszerváltás után sokáig divatos volt hivatkozni arra, hogy csak a rendszert bíráló műveket nem engedték a Kádár-érában megjelenni. Szerintem a silány, dilettáns, ízléstelen ugyanúgy fennakadhatott a rostán. Ha valamelyik dalunkat visszadobták, ügyetlen voltam. Aki a sorok között akar üzenni, írjon úgy, hogy az megjelenhessen. Az igazi haragot bennem az váltotta ki, ha ezt a „feladatot” nem sikerült megoldanom. A nyílt szembenállás, az üldözöttek terepe nem a rock, hanem a „szamizdat” volt. A többi mese. Ráadásul szövegeimnek csak a töredéke politikai töltésű.

– *Sok szövegíró panaszkodik, hogy egyes, általa annyira szeretett szövege vagy nem kapta meg a megfelelő ruhát, vagy a közönség nem díjazta igazán.*

– A ruhára sohasem panaszkodnék, de a sikerről eszembe jut egy régi zenészmondás: egy számot addig kell játszani, amíg sláger nem lesz. Sajnos Gáborral szerzett legkedvesebb dalaim nemcsak hogy slágerek nem lettek, de sokszor még ismertek sem. Nem játszották a rádiók. Ma már úgy mondanám, nem rádióbarát darabok. A *Mindenki másképp csinálja* csak egy játékos csasztuska, mégis hónapokig vezette a listákat. Más, számomra messze fontosabb dalaink – például a *Mozi* (LGT, Katona Klári) vagy a *Prológ és trialóg* (LGT) – szinte észrevétlenek maradtak.

– *Úgy tudom, annak idején nem volt könnyű rávenni Presser Gáborral való együttműködésed legsikeresebb művének, A padlásnak a megírására.*

– A nyolcvanas évek közepén megkeresett bennünket a Vígszínház, hogy írjunk egy, a *Képzelt riporthoz*, vagy a *Harmincéves vagyokhoz* hasonló sikerdarabot. Ez az, amit én nem akartam. Felszedtem némi sznobizmust a TV Zenés színházában mint dramaturg, és azokat a zenés műveket szerettem, ahol a történetet nem lehet elválasztani a zenétől. Magyarán, az az igazán jó zenés mű, amely, ha kiemelik belőle a dalokat, értelmetlenné válik. A *Képzelt riportban* a dalok zseniálisak, de nem a történet szerves részei. És politizálni sem akartam. A színházat nem éreztem az aktualitások, a könnyen elévülő történetek megfelelő terepének.

– *Végül mégis megírtad.*

– Gondoltam, bízzuk a sorsra. Leírom, amit én szeretnék, aztán vagy kell, vagy nem. És ehhez a rendhagyó történethez Gábor nagy lelkesedéssel írta a dalokat. Csak úgy áradt belőle a zene. Igaz, a dialógusok sok vita, valamint Marton László, Horváth Péter és a színészek segítő közreműködésével

álltak össze a premierre. A mi mesés darabunkat nem lehetett semmilyen kaptafára ráhúzni. Talán ez volt az oka, hogy némi félelmet, aggodalmat éreztem azokban, akik elhatározták, hogy bemutatják. Sokan nem is értették, miről szól. Ahogy gyakran a próbákon a színészek sem. De szerették, és mindent beleadtak, és a tehetségüknek köszönhetően remek előadás kerekedett belőle. A közönség pedig a végén több mint húszperces vastappsal fogadta. Aztán izgatottan vártam a kritikákat. Mindegyik szeretettel beszélt a darabról, de nagyon óvatosan. És valójában a mai napig egyetlen írásban sem olvastam azt, amit én *A padlásról* igazán gondolok. De lehet, hogy a legfontosabb tartalmi, érzelmi elemei úgy működnek, hogy közben nem mutatják meg magukat. Talán olyan, mint a vers: a sorok között, mögött ott van valami, amit nem kell megmagyarázni, elemezni. Elég, ha megérint.

– *Vagy csak később esik le az embernek. Sokan mondják, hogy a dalszövegeidben minden újrahallgatásnál felfedeznek újabb sorokat...*

– Ez néha az előadókkal is előfordul. Zorán egyszer odajött hozzám – úgy másfél évvel azután, hogy az adott dalt lemezre énekelt –: „te, csak most éreztem rá, hogy ez a versszak valójában miről is szól”.

– *Nyilván korábban ezt nem mer-te bevallani. Úgy hírlík, ilyenkor könnyen összetéped a szöveget.*

– Tudom, nem mindig könnyű velem: ha az első próbán az előadók megnézik a szöveget, és megkérdezik valamelyik sorról, hogy mit jelent, azonnal kihúzom. Pedig csak azt kérték, magyarázzam el. Ez részemről nem valamilyen góg. Egyszerűen azt gondolom, ha magyaráznom kell, akkor az a sor rossz, hisz az énekesnek

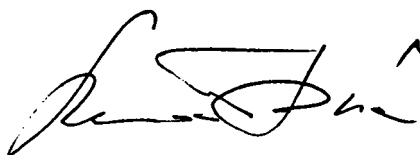
sem lesz módja a felvételen széljegyzeteket illeszteni a dalhoz. A szerelemnek múltnia kell például egy második szöveg. Amikor az elsőt bevitettem a rádióba, Pici leült, eljátszotta, majd szóltanul, de sokatmondóan, hosszan bámult a papírra. Mire mondtam, sziasztok, és ment a szemébe. Aztán megírtam a másodikikat, amely végül siker lett. Sosem tudjuk meg, mi lett volna, ha marad az előző változat.

– Köteted negyven évet ölel fel. Ebből az első tíz év viszont tíz oldalra elfért.

– A Metro-korszak olyan mértékben válik le a válogatás többi részéről, amennyire magam is megváltoztam az alatt a hét év alatt, amikor nem voltam se muzsikus, se szövegíró. Más irányba mentem, színházzal, televíziózással foglalkoztam. Aztán, egy szép napon, leült velem szemben Gábor és Zorán, és azt mondták, hogy újra dalszövegeket kellene írni. Mit válaszolhattam a testvéremnek? Innen ismert a történet. Igaz, a kötet arról is árulkodik, hogy a továbbiakban mikor voltam lusta, és mikor voltam lendületben.

– Viszont sosem bizonytalanodott el a kezed. Lehetnek persze jobban és kevésbé jól sikerült műveid, de számos pályatársaddal ellentétben, a te életműved minősége kevésbé ingadozik.

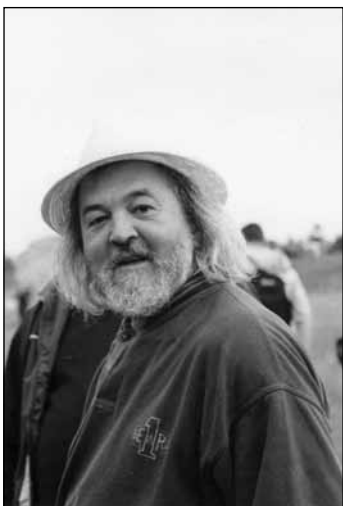
– Az baj, ha a „konkurencia” gyengélkedik, mert engem inspirál, ha a többiek magasra teszik a mércét. Az 1989-es váltás kihívásaihoz nem mindenki tudott alkalmazkodni. Megérttem, ha egy-két pályatársam elfáradt, kimerült. Ha valaki dalszövegírásból akar megélni, mindenáron törekednie kell a sikerre. Ez ritkán tesz jót a minőségnek. Én talán szerencsésebb vagyok. Az 1970-ben lezárult Metro-korszak és Zorán 1977-es első lemeze között kitanultam egy olyan szakmát, ami aztán pénzkereseti lehetőséggké vált. Rendezhettem hatvan komolyzenei műsort a Magyar Televízióknak, készítettem videoklipeket, sőt reklámfilmeket is. Ez megmentett attól, hogy kompromisszumokat kelljen kötnöm a szövegírásban, amit ma sem tekintek munkának. Egyszerűen jó, hogy időnként elmondhatom, amit érzek, gondolok. S megválogathatom, hogy kivel dolgozom. Hálás vagyok érte a sorsnak.

(Jávorszky Béla Szilárd interjójának rövidített változata, 2007)

Muzsnay Ákos

képzőművész (Budapest, 1945. április 30.)

A kilencszázhatvanas évek elején tudatosult bennem, hogy a képzőművészet, ezen belül a grafika az a terület, ami komolyan érdekel, s ahol megtalálhatom életem értelmét.

A kezdeti homályos célok megfogalmazása helyett példaképet kerestem magamnak, és megtaláltam – Kőrösi Csoma Sándor és Kondor Béla személyében, kiknek munkássága, etikai tartása mint világítótorony segít eligazodni a nehéz időkben.

A szakmai fortélyok elsajátítása után az útkeresés évei következtek.

A módszer, amit magamnak kidolgoztam – olvasni, figyelni és várni –, s ha az égiek is úgy akarják, eljuthat az ember egy olyan ponthoz, ahonnan az út már csak egy irányba vezet.

S a végső lényeg:

*„Testvér, elég ennyi. Ha többet szeretnél,
légy lényeggé magad, légy írássá, képpé.”*

(Angelus Silesius)